

YER ALTI MADEN İŞYERLERİNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİ KORUYUCU YASAL DÜZENLEMELER

1. GİRİŞ

Ülkemizde yer altı maden işleri çalışma şartları itibariyle diğer işlerden daha ağır ve yıpratıcı işlerdir. Aynı zamanda iş sağlığı ve güvenliği yönünden çok tehlike sınıfta yer alan işlerdir. Bu nedenlerle iş yasası ve sosyal güvenlik yasalarında yer altı maden işlerinde çalışan işçileri diğer işçilere göre daha fazla koruyucu düzenlemeler yer almaktadır.

Yeraltı maden işlerinde çalışan işçiler ücret, günlük ve haftalık çalışma süreleri, fazla çalışma ücretleri, yıllık izin süreleri, iş güvencesinden yararlanma ve emeklilik koşulları ve fiili hizmet süresi yönünden diğer işçilere göre daha ileri haklardan yararlanmaktadırlar.

2. YER ALTI MADEN İŞÇİLERİNİN ÜCRETLERİ

3213 sayılı Maden Kanunu'nun Ek 9 uncu maddesi hükmü uyarınca, linyit ve taşkömürü çıkarılan işyerlerinde yer altında çalışan işçilere ödenecek ücret miktarı 4857 sayılı Kanunun 39 uncu maddesi uyarınca belirlenen asgari ücretin iki katından az olamaz.

Bu düzenleme gereğince linyit ve taşkömürü çıkarılan işyerlerinde, yer altında çalışan işçilere brüt aylık asgari ücretin iki katından az ücret ödenemeyecektir. Belirlenen bu ücret işçinin temel ücreti olup bireysel veya toplu iş sözleşmeleri ile belirlenen diğer mali ve sosyal hakların (prim, ikramiye, yemek yardımı vb.) ayrıca ödenmesi gerekmektedir.

Söz konusu ücret tüm madenlerde yeraltı maden işlerinde çalışan işçilere değil, yalnızca 3213 sayılı Maden Kanunu'nun 2 nci maddesinde sayılan 4. Grup madenlerden "Linyit" ve "Taşkömürü" çıkarılan işyerlerinde, yer altında çalışan işçilere uygulanacaktır.

Bu düzenleme diğer yer altı maden işlerinde (örneğin altın/bor/bakır/gümüş/boraks vb. gibi) çalışan işçilere TİS ve iş sözleşmesi hükmü bulunmadıkça kendiliğinden uygulanamaz.¹

"Linyit" ve "Taşkömürü" çıkarılan işyerlerinde çalışan işçilerin zorunlu ve olağanüstü hallerde yapacakları fazla çalışmaların karşılığı da (yer altında çalışan işçilerinin normal fazla çalışma yapmaları kanunen yasak olduğundan) normal asgari ücretin en az iki katı dikkate alınarak %100 zamlı olarak hesaplanarak ödenecek veya serbest zaman olarak kullanılacaktır.

Buna karşın madencilik işyerlerinde yeraltı maden işlerinde çalışsalar bile 3213 sayılı Maden Kanunu'nun 2 nci maddesinde sayılan 4. Grup madenlerden "Linyit" ve "Taşkömürü" çıkarılan işyerlerinde, yer altında çalışan işçilerden olmayan işçilerin gerek normal çalışmadaki en az ücret ve gerekse de fazla çalışma ve fazla sürelerle çalışmada baz alınacak en az ücret İş Kanunu'nun 39 uncu maddesi uyarınca saptanan yasal asgari ücrettir.²

¹ Ercan Akyiğit, Maden işyerlerinde Çalışma Süreleri ve Fazla Çalışma, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt 25, Sayı 3-4-5-6, Şubat-Mayıs-Ağustos-Kasım 2014, sayfa 21-34

² A.g.m., sayfa 21-34

Madencilik faaliyetinin yürütüldüğü işyerlerinde, bu işyerinde çalışmakla birlikte çalıştığı iş yeraltı maden işi olmayan işçiler de bulunmaktadır. Bu işçiler yer üstünde ya da yeraltında çalışmakla birlikte yaptıkları iş maden işi olmadığından söz konusu işçiler yönünden gerek haftalık ve günlük normal iş süreleri ve gerekse de fazla çalışmalar noktasında normalde İş Kanunu'na tabi işçiler için uygulanan yasal rejim ve sistem geçerlidir.³

3. ÇALIŞMA SÜRESİNDEN SAYILAN HALLER

4857 sayılı İş Kanunu'nun 66 ncı maddesi uyarınca, "Madenlerde, taşocaklarında yahut her ne şekilde olursa olsun yeraltında veya su altında çalışılacak işlerde işçilerin kuyulara, dehlizlere veya asıl çalışma yerlerine inmeleri veya girmeleri ve bu yerlerden çıkmaları için gereken süreler. iş süresinden sayılmaktadır.

Bu düzenleme uyarınca maden işyerlerinde işçilerin asıl çalışma yerlerine inmeleri ve çıkmalarında geçen sürelerin günlük 7,5 saatlik çalışma süresinden sayılması gerekmektedir.

4. YER ALTI MADEN İŞLERİNDE ÇALIŞMA SÜRELERİ VE FAZLA ÇALIŞMA

4857 Sayılı İş Kanunu'nun çalışma süresi başlıklı 63 üncü maddesi uyarınca, yer altı maden işlerinde çalışan işçilerin çalışma süresi günde en çok yedi buçuk, haftada en çok otuz yedi buçuk saattir.

Yer altı maden işçileri günlük 7,5 saat ve haftalık 37,5 saatin üzerinde çalıştırılmaz.

Yer altı maden işlerinde fazla mesai yapılması kanunen yasaktır. Yeraltı maden işçilerinin bu süreleri aşan şekilde çalıştırılmaları ancak zorunlu ve olağanüstü şartların söz konusu olması halinde mümkündür. Bu şekilde bir durumun oluşmasıyla yeraltı maden işinde çalışan işçilerin, haftalık 37,5 saati aşan her bir saatlik çalışması için saat ücreti en az %100 zamlı ödenir.

İş Kanunu'nun 41 inci maddesinin 9 uncu fıkrası uyarınca, İş Kanunu'nun 42 nci ve 43 üncü maddelerinde sayılan haller dışında yer altında maden işlerinde çalışan işçilere fazla çalışma yaptırılmaz. Zorunlu fazla çalışma ve olağanüstü fazla çalışma ise yaptırılabilir. Zorunlu veya olağanüstü hallerde yapılan fazla çalışmalarda işçinin onayı aranmaz.

Fazla Çalışma Yönetmeliği madde 7/c bendine göre de maden ocakları, kablo döşemesi, kanalizasyon, tünel inşaatı gibi işlerin yer ve su altında yapılanlarında fazla çalışma yapılamaz.

İş Kanunu'nun 41 inci maddesinin 10 uncu fıkrası uyarınca, yer altında maden işlerinde çalışan işçilere, bu Kanunun 42 nci ve 43 üncü maddelerinde sayılan hallerde haftalık otuz yedi buçuk saati aşan her bir saat fazla çalışma için verilecek ücret, normal çalışma ücretinin saat başına düşen miktarının %100'den az olmamak üzere arttırılması suretiyle ödenir.

³ A.g.m., sayfa 21-34

5. YER ALTI MADEN İŞÇİLERİNDE İŞ GÜVENCESİ YÖNÜNDEN KIDEM ŞARTI

4857 sayılı İş Kanunu m.18 inci maddesinin birinci fıkrasına göre, yer altı işlerinde çalışan işçilerde iş güvencesine tabi olabilmeleri için “altı aylık kıdem” şartı aranmaz.

Yer altı işlerinde çalışan işçiler, 6 aydan az kıdemleri olsa dahi iş güvencesi hükümlerine tabidirler: bu sebeple de iş sözleşmeleri, 6 aylık bir zaman dilimini beklemeksizin ancak İş Kanunu’nun 18 inci madde hükmünde sayılan geçerli bir sebebin varlığı halinde sona erdirilebilecek ve bu işçiler gerektiğinde kıdemlerine bakılmaksızın işe iade davası açabileceklerdir.

Söz konusu hüküm sebebiyle artık yer altı işlerinde işverenler, işçilerin kıdemi ne kadar olursa olsun iş sözleşmesini feshederken geçerli ya da haklı bir sebebe dayanmak zorunda kalacaktır.

Yer altında çalışan işçilere tanınan altı aylık kıdem şartı olmaksızın işe iadelerini talep edebilme hakkı onlara, deneme süresi içinde veya sonunda iş sözleşmeleri sona erdirildiği takdirde, işe iade davası açabilme ve dolayısı ile işe iade tazminatı talep etme hakkını da sağlamaktadır.⁴

6. YER ALTI MADEN İŞLERİNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN YILLIK İZİN HAKKI

4857 sayılı İş Kanunu’nun 53 üncü maddesi uyarınca, yer altı işlerinde çalışan işçilere kıdem sürelerine göre belirlenen hak ettikleri yıllık ücretli izin süreleri dörder gün arttırılmak suretiyle uygulanır. Söz konusu hüküm yalnızca yeraltında yapılan maden işlerinde değil, yer altında yapılan tüm işlerde uygulama alanı bulacaktır.

7. YER ALTI MADEN İŞLERİNDE GEÇİCİ İŞ İLİŞKİSİ KURMA YASAĞI

4857 Sayılı İş Kanunu’nun 7 nci maddesinde, geçici iş ilişkisi kurma yetkisi bulunan Özel istihdam bürosunun bir işverenle geçici işçi sağlama sözleşmesi yaparak, işçisini geçici olarak bu işverene devri suretiyle geçici iş ilişkisi kurulması düzenlenmiştir.

4857 Sayılı İş Kanunu’nun 7 nci maddesinin 4 üncü fıkrasında yer alan düzenleme uyarınca, yer altında maden çıkarılan işyerlerinde geçici iş ilişkisi kurulamaz.

8. YER ALTI MADEN İŞLERİNDE ÇALIŞTIRMA YASAĞI

4857 sayılı İş Kanunu’nun “Yer ve su altında çalıştırma yasağı” başlığını taşıyan 72 nci maddesi uyarınca, maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılması yasaktır.

9. YER ALTI MADEN İŞÇİLERİNİN ÜCRETLERİNİN VERGİDEN İSTİSNA TUTULMASI

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 23 üncü maddesinin üçüncü fıkrasında, “Toprak altı işletmesi halinde bulunan madenlerde cevher istihali ve bununla ilgili diğer bütün işlerde çalışanların münhasıran yer altında çalıştıkları zamanlara ait ücretleri” gelir vergisinden istisna tutulmuştur.

⁴ Arzu Aslan Ertürk, 6552 Sayılı Kanunun 4857 Sayılı İş Kanunu ile 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununa Getirdiği Yenilikler, Çalışma ve Toplum Dergisi 2015/2, sayfa 173-195

Maliye Bakanlığının 128 ve 135 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliğlerinde, toprak altı işletmesi halinde bulunan madenlerde cevher istihsali ve bununla ilgili diğer işlerde çalışan işçi, mühendis, jeolog, topoğraf gibi hizmet erbabının münhasıran yer altında çalıştıkları zamanlara ait ücretleri ile bu tür hizmet erbabına yıllık dönemler itibariyle yapılan ikramiye ve benzeri nitelikteki ödemelerin yer altında çalışılan süreye isabet eden kısımlarının Gelir Vergisi Kanununun 23/3 ncü maddesi gereğince vergiden istisna edileceği belirtilmiştir.

Buna göre, toprak altı işletmesi halinde bulunan madenlerde cevher istihsali ve bununla ilgili diğer bütün işlerde çalışan hizmet erbabına hafta tatili ve genel tatil günleri için ödenen ücretlerin de yer altında geçen zamana isabet eden kısımları vergiden müstesna tutulacak; resmi tatil günleri dışında kalan izin günlerine ilişkin olarak ödenen ücretler ise, istisna kapsamına dahil edilmeyerek vergiye tabi tutulacaktır. Bu tür hizmet erbabının istisna kapsamına dahil bulunmayan ve vergiye tabi tutulacak ücretlerinin vergilendirilmesinde ücretin ödeme dönemine göre genel, özel ve varsa sakatlık indirimleri uygulanacaktır.

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'na ekli 2 sayılı listenin 3/3 bendinde, "Toprakaltı işletmesi halinde bulunan madenlerde cevher istihsali ve bununla ilgili diğer bütün işlerde çalışan işçilerin yeraltındaki çalıştıkları günlere ait ücretleri ve primlerinin ödenmesinde düzenlenen kağıtlar" olarak sayıldığından, bu kağıtlar damga vergisinden istisna edilmiştir.

10. YER ALTI MADEN İŞÇİLERİNİN EMEKLİLİĞİ VE FİİLİ HİZMET ZAMMI

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 28 inci maddesinin 6 ncı fıkrası uyarınca, maden işyerlerinin yer altı işlerinde sürekli veya münavebeli(dönüşümlü) olarak 2008 Ekim ayından sonra çalışmaya başlayan sigortalılara 50 yaşını doldurmaları 20 yıldan beri sigortalı olmaları ve 7200 gün Malullük, Yaşlılık, Ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması halinde yaşlılık aylığı bağlanır. Ancak belirtilen kapsamdaki çalışmanın yalnızca Türkiye'deki maden işyerlerinde geçmesi söz konusudur.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun geçici 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasının a bendi uyarınca, ilk kez Mülga 506 sayılı Kanuna göre sigortalı sayılanlardan en az 20 yıldan beri yeraltı maden işyerlerinde sürekli çalışan ve bu işlerde en az 5000 gün prim ödeyen sigortalılara, yaş şartları aranmaksızın emeklilik aylığı bağlanacaktır. Buna göre, bu sigortalılara hem prim gün sayısı ve hem de yaş açısından kolaylık sağlamaktadır. Nitekim, bu kapsamdaki sigortalılar, yaşlarına bakılmaksızın ve 7200 gün yerine 5000 gün prim ödemek suretiyle, yaşlılık aylığına hak kazanacaklardır.⁵

Yine 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun geçici 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasının c bendi uyarınca 50 yaşını dolduran ve sigortalı çalışmalarının en az 1800 gününü yeraltı maden işyerlerinde geçirmiş bulunanlar, yaşlılık aylığından yararlanabileceklerdir.

⁵ Tankut Centel, Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, On İki Levha Yayınları, İstanbul Temmuz 2021, sayfa 294-295

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun geçici madde 9 uncu maddesinin 6 ncı fıkrası uyarınca ise, 5510 sayılı kanundan önce veya sonra yeraltı maden işlerinde çalışmaya başlayan sigortalılar çalışmalarının en az 1800 gününü yeraltı maden işlerinde geçirdikleri takdirde, bu çalışmalarının dörtte biri toplam prim gün sayısına eklenecektir. Böylece yeraltı maden işlerinde geçirilen her yıl için 90 gün kazanılmaktadır.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 40 ncı maddesinin ikinci fıkrasının (10) numaralı alt bendi kapsamında sayılan madenlerin yer altı işlerinde geçen prim ödeme gün sayılarının her 360 günü için 180 gün fiili hizmet süresi zammı olarak eklenir ve en az 1800 gün prim ödeme gün sayılarının bulunması halinde fiili hizmet süresi zammı ile kazanılan süreler, fiili hizmet süresi zammından faydalanan diğer sigortalılar için geçerli olan sınırlamalar dikkate alınmaksızın yaş haddinden indirilir.⁶

Bu durumda olan işçiler/sigortalılar için maden işyerlerinin yeraltı işlerinde en az 1800 gün çalışmış olmaları şartıyla fiili hizmet süresi zammı hükümleri uygulanacak ve yeraltı işlerindeki çalışmalarının her 360 gün için 180 gün prim ödeme gün sayısı eklenecektir. Bu şekilde eklenen süreler emeklilik yaş hadlerinden düşülecektir.⁷

BARIŞ ERDEM DANIŞMANLIK İŞ HUKUKU EKİBİ

⁶ Yusuf Alper, Sosyal Sigortalar Hukuku, Dora Yayıncılık, Bursa Eylül 2022, sayfa 322, Örnek: Belirtilen maden işyerlerinin yeraltı işlerinde 5400 gün (5400:360=15 yıl) fiili çalışması bulunan bir sigortalı (15x180) 2700 gün fiili hizmet zammından faydalanacak buna karşılık da yaş haddi 7,5 yıl daha düşük olacaktır. Dip not 333

⁷ A.g.e. sayfa 322